

Roeien naar de Volewijk

Suzanne Wouda

Roeien naar de Volewijck

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 3393 4

© 2016 Suzanne Wouda

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © Nicolaas van der Waay, *Amsterdam Orphan Girl* /

Liszt Collection / Alamy Stock Photo / Imageselect

Foto auteur Bart Vermeulen

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

*De Amsterdamse Voolwijcks-Schuyt
Weet ghy niet wat dat die beduyt?
De Schuyt, of Kraeck-wage, is een
De Volewijck, en Put, gemeen,
Omtrent by die Knie-galgh staet
Daer Buer-vroutjens dan Roeyen gaet
Al aen den Put, tot sy gewis
Een Zoon of Dochter vinden, fris.*

Uit: Het nieuwe prinsesse liedt-boeck (1682)

I

Mare

Amsterdam, oktober 1697

Met de brief in haar handen leunt Mare tegen de muur. De gebogen krullen boven de poort van het weeshuis glimlachen naar haar, maar ze voelt geen vrolijkheid. De kou van de stenen trekt door haar schouders, de wind jakkert door de steeg. De poort gaat open en een meisje van een jaar of zestien loopt de steeg in. De witte doek om haar schouders steekt af tegen de jurk die haar in tweeën deelt: links rood, rechts zwart. Ze haast zich zonder op of om te kijken in de richting van de Voorburgwal, een pak onder haar arm geklemd. Als ze de hoek om is gegaan, danst het rood van de jurk nog voor Mares ogen. Dat rood zet een deur open in haar hoofd, de toegang tot allerlei gedachten die ver weggestopt zijn. Herinneringen aan voetstappen door gangen, koude slaapzalen, stemmen die passages uit de Bijbel voorlezen terwijl er verder niets anders klinkt dan het getik van tin op tin en het gemaal van kaken. Aan kinderstemmen

vanaf de speelplaats, ze waaien door de ramen naar binnen, zelfs als de binnenplaats verlaten is klinkt hun echo nog. Aan regen op het dak, wind die aan de Burgwal langs de buitenmuur fluit, kapotvallende dakpannen, lakens, stof, naalden, pijnlijke vingers en scheve stiksels. Aan een dode duif onder de sneeuw.

Aan verhalen die Flora vertelde.

Mare knippert met haar ogen omdat ze beginnen te tranen. Ze vouwt de brief open en leest de woorden nog een keer. *Als je dit leest, leef ik niet meer.* De wind rukt aan het papier alsof hij haar wil behoeden voor de woorden die steeds dieper doordringen. Ze veegt haar tranen weg met haar mouw. Als ze opkijkt, loopt het meisje in rood-zwart weer door de steeg. Ze belt aan bij de poort en wordt opgeslokt door de oude kloostermuren van het burgerweeshuis. Mare zet zich af en loopt naar de Kalverstraat. Halverwege draait ze zich nog eens om.

‘Uitkijken, juffie.’

Voor ze kan uitwijken klapt een man tegen haar schouder. De brief belandt op de modderige straatstenen. Ze haalt adem om te reageren, maar als ze ziet tegen wíe ze is opgebotst, perst ze haar lippen op elkaar. En hij herkent haar, natuurlijk herkent hij haar. Hij grijnst en klopt op de beurs aan zijn riem. Ze grist de brief van straat en holt weg.

‘Ik zie je snel weer,’ roept de man haar na.

In de Kalverstraat verdwijnt ze tussen de mensen. Met gebogen hoofd loopt ze in de richting van stemmen die de drukte op de Dam verraden. Normaal houdt ze van het eeuwige geroezemoes, maar nu wil ze alleen zijn. De deur in haar hoofd staat nog steeds open. Het is of Flora’s warme adem in haar nek blaast en haar stem eindeloze verhalen vertelt.

Met haar mouw voor haar neus laat ze een strontkar pas-

seren en stapt tussen de gebouwen door de Dam op. Om haar heen slenteren vrouwen met manden en mannen in het zwart. De geur van de paarden bij de Waag prikt in haar neus, ze kan er nooit langslopen zonder te niezen. Ze veegt de modder van de brief, leest hem nog eens. Een jochie schiet rakelings langs haar en jaagt een kip op die achter een vat wegduikt. Zó oud moet hij nu zijn, denkt ze. Ze stopt de brief in haar beurs en heeft haar besluit genomen.

Flora

Amsterdam, november 1677

Haar hand gleed over de leren ruggen van de boeken in haar vaders kast. Af en toe bleef ze staan en duwde het leer in met haar wijsvinger alsof ze zo de verhalen in zich op kon nemen. Toen ze jonger was stelde ze zich voor dat ze de letters kon opzuigen en dat de woorden via haar vinger door haar arm trokken, naar de plek waar verhalen bewaard werden. In haar hoofd of in haar hart, dat wist ze niet. Hoe vaker ze zich het voorstelde, hoe meer ze geloofde dat haar wijsvinger echt magische krachten had als ze een boek aanraakte. Dan hoorde ze de stem van haar vader die verhalen voorlas, traag en elk woord met nadruk uitsprekend. Vaak klapte hij het boek dat hij vasthad dicht en vertelde uit zijn hoofd verder, waarbij hij de verhalen omhoog naar verhalen die ze kon begrijpen.

Niet dat ze anders niet zou luisteren.

Ze luisterde altijd, ook al waren de verhalen alleen voor

haar moeders oren bestemd en zat zij verborgen in de schaduwen van de kamer.

De schaduwen waren groter, nu. Haar vader had al een tijd geen boek meer aangeraakt, zelfs niet om de ruggen precies gelijk tegen het randje van de planken te zetten nadat ze afgestoft waren. Niet sinds haar moeder doodgegaan was. Hij stond nog weleens voor de boekenkast, maar meer zoals hij ook voor het raam stond, of voor de deur of midden op de trap, gewoon stil, zijn gedachten mijlenver. Het huis was veranderd in een huis zonder verhalen en zweeg net als haar vader. Ze begreep dat er iets moest gebeuren, dat ze tot hem door moest dringen.

En dus liep ze langs de boekenkast, die een hele wand in haar vaders werkkamer in beslag nam. Meer dan tweehonderd boeken, een fortuin, al hadden ze voor Flora een waarde die niet in geld uit te drukken was. Ze zette een paar passen achteruit en keek er van een afstandje naar. Haar vader had haar verboden om in zijn werkkamer te komen als hij er niet was. Hij had haar verboden om de banden aan te raken zoals ze altijd deed, laat staan dat ze een boek van de plank mocht pakken, open mocht slaan...

Ze trok het dikste boek eruit. Met een plof landde het voor haar voeten op de grond, precies op de plek waar ze het wilde hebben. Een tweede boek stapelde ze erbovenop. Een derde, een vierde... In de kast leken de open plekken nu gaten in een gebit. Ze zette twee stappen naar rechts. Breed genoeg, dacht ze en ze trok weer vier boeken uit de kast. Bij het twaalfde boek stak haar tong uit haar mond. Bij het twintigste boek kriebelde stof in haar neus en had ze de grootste moeite om een nies in te houden.

In de gang klonken voetstappen. Ze schrok, hield haar adem in, herademde toen de voetstappen zich van de werkkamer verwijderden en begon aan een tweede rij boeken

aan beide kanten. Vierentwintig, twaalf op elke stapel. Achtenveertig, rekende ze. Een derde rij. Tweeënzeventig, de dikke werken begonnen nu op te raken. Ze keek op naar de kast. Die was nog voor minstens twee derde gevuld, al zag hij er behoorlijk chaotisch uit met scheefgezakte en omgevallen boeken. Ze klemde drie boeken tussen haar armen en vroeg zich af hoe boos haar vader zou worden als hij zijn boeken op de grond opgestapeld zag. Maar was dat niet juist de bedoeling? Wilde ze niet juist de stilte doorbreken? Ze stapelde door. Die rij moest hoger.

Haar vader was zelden boos. Ontstemd misschien, al hield hij dat nooit lang vol. Vooral niet bij haar. Maar nu was boos goed, bedacht ze. Boos was iets. Dan zou hij haar zien, dan zou er iets loskomen, al wist ze niet goed wát.

Flora keek langs de kast omhoog. Zolang ze maar niet aan de boeken op de bovenste plank kwam. Daar stonden de kostbare en zeldzame exemplaren, de meesterwerken, de lievelingsboeken. Ze stapelde verder terwijl ze haar vader voor zich zag. Hoe hij aan zijn bureau zat, gewoon zat en oppervlakkig ademhaalde. Zijn gezicht zonder uitdrukking of herkenning, dat wel ergens naar keek, maar niets leek te zien. Als zij iets vertelde knikte hij naar haar, maar hij luisterde niet, want soms zei ze expres iets wat niet waar kon zijn en later gebruikte ze in haar verhalen woorden die niet eens bestonden. Ze betwijfelde of hij na de maaltijd wist wat hij zojuist gegeten had, of hij kon vertellen hoe het smaakte, of het vlees of vis was geweest, zoet of zout. De avonden zat hij onbewogen in zijn stoel bij de haard, nog lang nadat het laatste blok hout in gloeiende resten uiteengevallen was. Soms vond ze hem de volgende ochtend, dan durfde ze hem amper aan te raken, hij leek zo koud. Het was alsof hij niet meer echt bestond.

Ze draaide zich om, pakte de kruk die Cecilia gebruikte

om het stof van de ruitjes te poetsen en zette hem voor de boekenkast. Ze strekte haar arm naar de bovenste plank.

Ze wachtte tussen twee muren van boeken, waarover ze een deken zo gedrapeerd had dat er nauwelijks licht binnendrong. Ze hield van het donker. Niet afgeleid door de schilderijen in huis, de bonte draperieën, de tapijten vol geborduurde bloemen en het jachttafereel op het plafond van de grote hal, zag ze voor zich wat ze wilde zien. En ze wenste vooral dat éne beeld: haar moeder op een bank in een hofje, terwijl het bloesem sneeuwde.

Nu was ze te ongeduldig om het beeld van haar moeder op te roepen. Ze kon alleen maar denken aan hoe haar vader zou reageren. Het duurde lang. Het kleine beetje licht dat nog binnendrong verdween en ze werd loom van het gebrek aan frisse lucht. Vanuit het huis hoorde ze Cecilia haar naam roepen, rook ze de geur van een braadstuk. Ze trok haar benen nog wat verder op en drukte met haar vuist op haar rommelende maag. Cecilia's geroep werd steeds hoger en dringender, als dat van een marktkoopvrouw die haar vis ziet verzuren, terwijl de klanten haar waar voorbijlopen.

'Ik kom niet, Cilia,' fluisterde ze. Voorzichtig schoof ze een boek uit de muur, ze sloeg het open en rook de geur van papier, leer en inkt en meer: geuren uit het huis die het papier geabsorbeerd had. Ze sloot haar ogen en liet haar hoofd op het boek op haar knieën rusten.

Ze werd wakker van de voordeur die dichtsloeg en de stemmen van Cecilia en haar vader in de hal. Ze schoot overeind, strekte haar benen en voelde de boekenmuur aan de linkerkant verschuiven. Meteen klaptten er drie boeken op de grond en zakte het dak aan de voorkant in.

In de hal werd het stil.

Flora trok haar benen in. De deken haakte nu achter

haar voeten, trok nog vier boeken mee, gleeed aan de rechterkant van de muur af en bedekte haar. Ze bevroor toen de stem van haar vader baste: ‘Wat moet dit voorstellen?’

De deken werd weggetrokken. Flora knipperde met haar ogen en wachtte op wat komen ging. Maar in plaats van de verwachte woede draaide haar vader zich naar Cecilia om en stuurde haar de kamer uit. Daarna zakte hij op zijn knieën, pakte het boek dat voor hem lag en bladerde er een tijd doorheen zonder iets te zeggen, zonder zelfs te ademen leek het. Flora sloeg de deken om – plotseling had ze het koud – en bleef doodstil zitten tot haar vader zonder uit het boek op te kijken zei: ‘Dit was haar lievelingsboek.’

Ze kromp ineen. Háár lievelingsboek. *De Vier Heemskinderen*. En dat had ze zomaar op de grond gelegd en als muur gebruikt. Haar vader klapte het dicht en keek Flora aan en het was alsof hij haar voor het eerst in lange tijd zag. Echt zag. Daarna wees hij naar het nog rechtopstaande deel van de muur. ‘Twaalf, hè?’

Flora knikte. ‘Vie...’ Haar stem weigerde. ‘Vierentwintig aan beide kanten, vier rijen.’

Hij legde *De Vier Heemskinderen* op het bureau en begon de andere boeken weer op te stapelen, niet boven op elkaar, maar in verband, terwijl hij hardop telde. Toen de muren weer stonden bekeek hij het boekenhuis van een afstand. ‘Te laag,’ mompelde hij en hij hoogde de muur met twee rijen op.

Al die tijd keek Flora stil toe. Ze kwam pas in beweging toen haar vader om de deken vroeg. Hij drapeerde hem over de muren en zei: ‘Schuif eens op.’

Ze deed het. Hij kroop naast haar en het was lang geleden dat ze zo dicht bij elkaar hadden gezeten. Ze zwegen allebei. Woorden waren niet nodig.

Heel geleidelijk kwam er een nieuwe stilte in huis. Flora was druk met de luit die ze had gekregen toen ze in februari tien werd en waarmee ze oefende tot haar vingertoppen eerst ruw en rood en later gevoelloos waren. Ze worstelde met de zes snaren en de aanwijzingen van de man met het uilengezicht die door haar vader was ingehuurd om haar les te geven. Toch merkte ze dat haar vader opnieuw vaak zwijgend in zijn stoel bij de haard zat. Nu niet starend in de vlammen, maar met zijn ogen gesloten. Hij vertelde haar geen verhalen meer voor het slapengaan.

‘Je wordt groot,’ gaf hij als reden toen ze er op een ochtend naar vroeg.

‘Groot?’ herhaalde ze verbaasd.

Glimlachend kneep hij in haar wang, zoals je bij een zesjarige doet. Flora zei niets. Nu ze hem zo in het ochtendlicht bekeek, viel haar de vale kleur van zijn huid op, versterkt door de donkere kringen onder zijn ogen.

‘U ziet er vermoeid uit.’ Haar stem klonk als die van haar moeder. ‘Werkt u niet te hard?’

‘Je hebt gelijk, ik werk te hard.’ Hij schoof zijn ontbijtbord aan de kant. ‘Vertel eens, hoe gaat het met het luitspel?’

Flora stond op en liep naar de kist waarin haar luit zat, omgeven door roodfluwelen stof. Ze zakte op haar knieën, opende het deksel, maar liet de luit liggen. De woorden van haar vader waren blijven steken in haar hoofd. *Je wordt groot.* Ze begreep het niet. Als ze groot werd, waarom kon hij dan niet eerlijk tegen haar zijn? Ze pakte de luit en liep terug naar de tafel waar haar vader met zijn ogen dicht wat onderuitgezakt op zijn stoel zat.

Voorzichtige klanken vulden de kamer. De luit was ontstemd, maar ze speelde gewoon door en tokkelde wat ze die week geleerd had. Haar vader zei niets toen ze uitgespeeld

was. Hij deed haar denken aan een van de standbeelden in het Oude Doolhof dat ze vaak bezochten.

3

Mare

Amsterdam, oktober 1697

Ze weet waar ze moet beginnen. Op haar kamer, met het geld.

Ze trekt haar omslagdoek op en volgt de Voorburgwal in noordelijke richting, passeert de grachten: Singel, Herengracht, Keizersgracht, slaat rechts af de Prinsengracht op. Het is korter om tussen de huizen door te lopen, waar een gekakel van pluimvee klinkt, ouwewijvengekijf, maar ze besluit de langere weg te nemen via de Brouwersgracht. Het lopen doet haar goed, maakt haar hoofd leeg. Er steekt wind op. Nog beter. Mare blijft staan en draait haar gezicht naar de zon terwijl ze de geuren opsnuift; de lucht van dui-zenden mensen en dieren die opeengepakt wonen, de geur van ambachten, suikerfabrieken, looierijen, slachthuizen, de grondlucht van de vele bouwplaatsen. Daarbovenuit ruikt ze de frisse geur van de herfst in aantocht. Vochtig groen.

Ze loopt verder tot een sterke bierlucht de Brouwersgracht verraadt, gaat linksaf en is zoals altijd weer onder de indruk van de pakhuizen en panden daar. Hoe nietig is de Goudsbloemgracht dan, denkt ze, als ze opnieuw links afslaat en het Oude Fransche Pad kiest. Het is niet eens een gracht, meer een sloot. En hoe klein de huizen.

Halverwege het pad gaat ze een huis met een klokgevel binnen. Ze negeert de krijsende peuter op de overloop die met zijn vuistjes tegen een deur bonst. In haar kamer lukt het haar nauwelijks het gejack van het kind buiten te sluiten. Ze gooit haar omslagdoek over de enige stoel, trekt de lakens van haar bed en tilt het stromatras op. Een paar wandluizen schieten in de kieren. Met haar vinger tast ze de naad van het matras af tot ze het gaatje heeft gevonden. Ze twijfelt een tel, rukt dan het stiksel verder los. Als haar hand het zakje met munten tussen het stro vindt, twijfelt ze opnieuw – ze weet wat ze heeft moeten doen voor dit geld.

Bij het venster staart ze naar de gevels en achterplaatsen. Op meerdere plaatsen kringelt rook omhoog. Grauw wasgoed bolt op in de wind. Scheve gevels, duiven op de dakrand. Amsterdam. Ze woont er al haar hele leven, de keren dat ze buiten de stadspoorten is geweest kan ze op twee vingers tellen. Als kind met haar ouders. En vorig jaar, met een man die haar in een bootje meenam naar de Volewijck. Het was dat hij haar vooraf extra betaald had, anders had ze het niet gedaan. In het wiebelende bootje schoof hij haar rok omhoog, liet zich op haar zakken en staaarde over haar schouder naar de half vergane lichamen aan de galgen. Zij had precies de andere kant op gekeken, naar de molens op de stadswallen, terwijl de boot steeds heviger schommelde en koud water over de rand gutste. Na afloop vertelde hij dat zijn vader hier op de Volewijck aan de galg had gehangen. Ze hadden hem eerst gewurgd op de Dam, dat wel.

Mare durfde niet te vragen waarom, want ineens had de man zo'n vreemde blik in zijn ogen. Ze zei dat ze het koud had – wat geen leugen was – en vroeg hem terug te roeien. Hij zette haar netjes af op de kade. Ze had de galgen en de man niet meer gezien, behalve in haar nachtmerries.

Beneden slaat een deur dicht, een vrouw wenst iemand de tering toe.

En nu? denkt ze. Ze kijkt naar de lucht, het is te laat om vandaag nog te gaan. 'Morgenochtend.' Overtuigd klinkt het niet en haar hand gaat naar de brief in haar buidel.

Als je dit leest, leef ik niet meer.

Inmiddels kent ze de brief uit haar hoofd en toch leest ze alsof ze hem voor het eerst ziet. Ze denkt aan het weeshuis, aan de man in de roeiboot, aan het geld in haar matras, de jurken in haar kast. Het is een kans, denkt ze. Een kans op een ander leven. Na negen jaar.

Buiten krijgt de vrouw nu om moord en brand, de duiven vliegen op en laten een volgescheten dakrand achter. Ze schudt haar hoofd. Een kans? Met een kind? En dan moet ze dat kind eerst nog zien te vinden. Maar waarom niet? Wie weet wat haar wacht buiten de stadspoorten van Amsterdam. Ze loopt naar de tafel en legt de brief neer, het geld erbovenop. Dan gaat ze op bed liggen en het is net of Flora naast haar ligt.

Midden in de nacht schrikt ze wakker van een doffe klap. Meteen zit ze rechtop in bed, maar ze hoort niets meer. Ze laat zich achterovervallen. Slapen lukt niet meer. Te veel gedachten, te veel herinneringen, te veel vragen. 's Morgens staat ze geradbraakt voor het venster, in het vale ochtendlicht. Ze schiet haar laarzen aan om naar het gemak op het binnenplaatsje te gaan. Als ze de achterdeur uitloopt, stapt ze bijna op een duif. Ze buigt zich voorover om het dier te

bekijken. Zijn nek is op een vreemde manier geknakt, zijn ogen staan dof. De klap van vannacht. Mare voelt de haren op haar armen overeind komen. Waarom herinnert ineens alles, maar dan ook werkelijk alles, haar aan Flora?

Ze schuift het dier met haar laars aan de kant. Als ze op het gemak zit, is het haar helder: het is nu vertrekken, of nooit meer weggaan. Ze plenst wat water uit de regenton over haar gezicht en holt de trap op. In een buideltas verzamelt ze onderkleding, een fles bier, een stuk kaas en een half brood. De brief stopt ze met het geld in haar beurs. Bij haar bed zakt ze op haar knieën en tast de vloer af tot ze de kleine kier voelt. Met haar vingertoppen wipt ze een van de planken omhoog. Ze zucht als het boek tevoorschijn komt, het ligt er al zo lang. Niet dat ze het vergeten was. Ze pakt het op en legt het op haar schoot terwijl ze met haar handen over het omslag wrijft. Het leer voelt droog en ruw aan. Misschien is dit de reden dat ze het heeft, denkt ze. Ze slaat met haar handen op de band om zichzelf aan te sporen, wikkelt het boek in een omslagdoek en stopt het in haar buideltas. Een tel later trekt ze de deur van het huis achter zich dicht. Ze loopt het Oude Fransche Pad af, steekt de Brouwersgracht over en volgt de Haarlemmerdijk naar de Haarlemmerpoort. Onder de stenen boog blijft ze staan en ademt diep in. Zonder om te kijken loopt ze de stad uit.